

## Оцінка ефективності реалізації фінансових кластерних ініціатив

*У статті визначено проблеми оцінки ефективності кластерних ініціатив. Створено підхід до оцінки діяльності фінансових кластерів на економіку регіону використовуючи інтегральний показник.*

*In the article certainly problems of estimation of efficiency of cluster initiatives. Going is created near the estimation of activity of financial clusters on the economy of region, using an integral index.*

**Ключові слова:** кластер, кластерні ініціативи, кластеризація, ефективність.

**Вступ.** Динамічні зміни світової економіки завдяки глобалізаційним процесам відчутно впливають на економіку кожної країни. Тому успішне функціонування економіки України можливе за умови використання сучасних методів стимулювання економічного розвитку. Досвід більшості розвинених країн світу доводить, що ефективним інструментом стимулювання економіки є кластерні ініціативи, які визначаються, як скоординовані дії, направлені на підвищення конкурентоспроможності регіону (території) шляхом стимулювання створення та розвитку кластерів.

Ефективність функціонування кластеру очевидна, в фінансовому кластері Лондона працювало, 2009 року працювало 1,3 млн. осіб та було вироблено біля 9% ВВП країни. Унікальність фінансового кластеру також підтверджується тим, що в Лондоні знаходяться 264 з 347 могутніх та відомих на світовому рівні банків.

Проведення кластерних ініціатив потребує певних зусиль та витрат. Отже виникає необхідність аналізу ефективності діяльності кластера на економіку території. Але в роботах недостатньо розглянуті питання комплексної оцінки ефективності діяльності фінансових кластерів. Оцінка результатів та ефективності діяльності кластеру є важливим етапом кластерних ініціатив, оскільки надає можливість моніторингу. Саме тому дослідження присвячене розробці підходу до оцінки ефективності кластеру.

Серед відомих вчених, які займалися дослідженням кластерів можна виділити М.Портер[14], В. Геєць [5], Н.Внукова [3] І.Соколенко[13], А. Леонтьєв [8], Н.Мікула [13] та ін. Підходи до оцінки ефективності кластерних структур вивчали: Г.Броншпак[2], Н.Гребенник[6], А.Дирдонова[7], В.Наумов[11], А.Олійник[12], М.Пічугіна[13], В.Спицин [17].

Реалізація кластерних ініціатив передбачає певні вигоди для економіки регіону. Таким ефектом повинно бути підвищення рівня конкурентоспроможності регіону. Тому визначення ефективності кластерних ініціатив може проводитись:

як покращення в цілому економіки регіону[13];

покращення показників сектору[13;2];

покращення показників підприємств сектору[1;7;17;13] (оцінка кластерів, як інвестиційних проектів ).

**Постановка завдання.** Існуючі підходи до оцінки ефективності діяльності кластерів, мають деякі недоліки: більшість авторів розглядають ефективність кластера з точки зору підприємства, та не враховують особливостей фінансового кластеру.

Оцінка ефективності діяльності кластера на економіку території має здійснюватися на основі аналізу факторів характеризуючих конкурентоспроможність регіону.

Сформований кластер потребує постійного контролю за розвитком та функціонуванням всієї системи. Отже здійснюючи управління кластерним розвитком, виникає потреба у оцінці ефективності кластерних ініціатив.

**Результати.** Вибір підходу і показників визначається не тільки цілями аналізу, але і типом кластера. Тому для вирішення поставленого завдання відібрано показники, які дозволяють оцінити вплив фінансових кластерних ініціатив на розвиток економіки регіону (табл. 1).

Використання усіх індексів базується на розрахунках показників, які характеризують зміни показника в часі. Тобто індекс обсягу реалізованих фінансових послуг розраховується, як відношення цього показника до попереднього періоду. Таким чином формула для показників, які визначаються як індекс має вид:

$$I_j = \frac{J_2}{J_1} \cdot 100, \quad (1)$$

де  $I_j$  – індекс  $j$ -го показника;  $J_1$  – значення показника попереднього періоду;

J<sub>2</sub> – значення показника звітного періоду.

Таблиця 1

**Нормативне значення показників, які характеризують діяльність  
фінансового кластеру**

Показник	Нормативне значення	Напрямок позитивних змін
Індекс обсягу реалізованих фінансових послуг	> 100	Збільшення
Індекс обсягу реалізованих фінансових послуг на експорт	> 100	Збільшення
Індекс долі фінансових послуг в ВРП	> 100	Збільшення
Індекс чисельності зайнятих в секторі фінансових послуг	> 100	Збільшення
Індекс нематеріальних активів	> 100	Збільшення
Індекс суми фінансових інвестицій	> 100	Збільшення
Індекс фінансового результату від звичайної діяльності	> 100	Збільшення
Індекс продуктивності праці	> 100	Збільшення
Динаміка кількості підприємств фінансового сектору	-	Збільшення
Індекс середньої заробітної плати	> 100	Збільшення
Індекс наукоємності ВРП	> 100	Збільшення
Індекс динаміки зареєстрованих патентів та винаходів	> 100	Збільшення
Індекс об'єму податкових надходжень до бюджетів різних рівнів	> 100	Збільшення
Мультиплікатор інвестицій Дж. Кейнса	> 100	Збільшення
Індекс обсягу прямих інвестицій	> 100	Збільшення
Індекс концентрації капіталу	> 100	Збільшення
Рівень кредитних ставок	-	Зменшення

В світовій практиці найбільш розповсюдженим показником, який характеризує активність наукової діяльності є наукоємність валового регіонального продукту. Під наукоємністю ВРП розуміється його частина, яка направляється на фінансування науково дослідницьких та дослідно-конструкторських розробок та розраховується за формулою:

$$\text{Наукоємність ВРП} = \frac{\text{Фінансування інвестиційної діяльності}}{\text{ВРП}}, \quad (2)$$

В розвинених країнах світу середні витрати на наукові дослідження з 1965 р. по 2008 р. складають більше 2 % від ВВП, так США на науку витрачають 2,5 % ВВП, Японія до 3 %, Швеція та Фінляндія 4,3 % та 3,5 % відповідно. По Україні цей показник коливається від 0,9 % у 2009 до 1,5 % у 2007 р., що характеризує не високий рівень фінансування науки.

Мультиплікатор інвестицій Дж. Кейнса визначає приріст валового регіонального продукту в результаті інвестицій та розраховується за формулою:

$$M_p = \frac{\Delta \text{ВРП}}{\Delta I}, \quad (3)$$

де  $M_p$  - мультиплікатор інвестицій Дж. Кейнса;

$\Delta$  ВРП – приріст валового регіонального продукту;

$\Delta I$  – приріст інвестицій.

Рівень кредитних ставок не має нормативного значення, так як залежить від багатьох факторів, але має зменшуватися, що характерно для розвинених фінансових ринків.

Присвоєння бала, отриманому номінальному значенню коефіцієнта, пропонується здійснювати, виходячи з відповідності (або невідповідності) отриманого значення коефіцієнта нормативному та його зміни в динаміці. Розроблена бальна шкала подана в табл. 2.

Вибір бальних значень (0,1,2,3) був обумовлений тим, що при бальних оцінках кожний бал, що присвоюється, повинен чітко відрізнятися від наступного за логікою параметру, що оцінюється, та мати рівні інтервали, але допустимим є використання й проміжних значень у компромісних випадках, якщо такі є [9].

Тобто між цими балами є чітка логічна градація, та вони мають однаковий інтервал – кожний наступний бал є наступною за логікою ланкою: почавши з мінімальної точки та закінчивши на максимальній. Відповідно, як і в шкалі Т. Сааті [15], модернізований вигляд якої був наведений в табл. 2, прийнято ще виділяти й проміжні бальні величини, які використовуються в компромісних випадках, якщо такі є. Так, у Т. Сааті основні величини балів подані як непарні числа (1,3,5,7,9), а проміжні – як парні числа (2,4,6,8).

**Бальна шкала переведення номінальних значень коефіцієнтів до порівняльного вигляду**

Бал	Відповідність номінального значення коефіцієнта нормативному: відповідає (+), не відповідає (-)		Напрямок зміни значення коефіцієнта в динаміці	Пояснення присвоєння балу номінальному значенню коефіцієнта
	Звітний період	Попередній період		
0,0	-	-	Негативний	Значення коефіцієнта не відповідає нормативному, а також за звітний період змінилося в ще гірший бік порівняно з попереднім періодом.
0,5	-	-	Без змін	Значення коефіцієнта не відповідає нормативному й за звітний період не змінилося ні в кращий, ні в гірший бік порівняно з попереднім періодом.
1,0	-	-	Позитивний	Значення коефіцієнта не відповідає нормативному й за звітний період намітилася тенденція до його поліпшення порівняно з попереднім періодом.
	-	+	Не враховується	Значення коефіцієнта у звітному періоді не відповідає нормативному, а в попередньому періоді було в нормативних межах.
2,0	+	-		Значення коефіцієнта у звітному періоді відповідає нормативному, а в попередньому періоді було поза його межами.
		+	+	Негативний
2,5	+	+	Без змін	Значення коефіцієнта відповідає нормативному й за звітний період не змінилося ні в кращий, ні в гірший бік порівняно з попереднім.
3,0	+	+	Позитивний	Значення коефіцієнта відповідає нормативному й за звітний період покращилося порівняно з попереднім періодом.

У шкалі, що наводиться автором у табл. 2, шкалування дещо різниться, але підхід до нього такий же, як і у Т. Сааті – основні величини наведені цілими числами (0,1,2,3), а проміжні – дробовими (0,5; 2,5):

0,5 бала – значення коефіцієнта в звітному періоді не є нормативним та було таким же самим у попередньому періоді (тобто тенденції на погіршення або поліпшення стану немає);

2,5 бали – значення коефіцієнта у звітному періоді нормативне та було таким же самим у попередньому періоді (тобто тенденції на погіршення або поліпшення стану немає).

Тобто мається на увазі, що значення коефіцієнта в номінальних одиницях у звітному й попередньому періодах було абсолютно однаковим, однак у першому випадку однаковим «ненормативним», а в другому – однаковим нормативним. Збіг номінальних значень коефіцієнтів відбувається не часто, але такий випадок можливий – тому був використаний компромісний варіант бальної оцінки.

Невикористання значення 1,5 бала пояснюється відсутністю за логікою проміжного варіанту між 1 і 2 балами, та те, що попередньо запропоновані бали враховують абсолютно всі можливі варіанти значень коефіцієнтів.

Визначивши джерела інформації, групи показників стану економіки регіону та самі коефіцієнти, їх нормативні значення, розробивши бальну шкалу, можна розрахувати величину інтегрального показника ефективності діяльності фінансових кластерних ініціатив в регіоні.

Для обчислення величини інтегрального показника необхідно здійснити підсумовування отриманих бальних значень кожного показника за формулою:

$$ІПК = \frac{\sum_{i=1}^n I_i}{n}, \quad (4)$$

де  $ІПК$  – інтегрального показника ефективності діяльності фінансових кластерних ініціатив в регіоні;

$I_i$  – значення в балах  $i$ -го показника;

$n$  – кількість коефіцієнтів у групі.

Економічна ефективність - це вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем.

Підходи до поділу зон ефективності діяльності фінансових кластерних ініціатив відсутні, тому автором запропоновано використати наступний

розподіл: неефективна зона ІПК  $\in (0,00;1]$ ; зона розвитку ІПК  $\in (1; 2]$ ; ефективна ІПК  $\in (2; 3]$ . Такий поділ сприймається зрозуміло, навіть без конкретного розпису змісту (ефективна – реалізація кластерних ініціатив позитивно впливає на соціально-економічне становище регіону; зона розвитку - деякі показники нестабільні, але мають позитивну тенденцію; неефективна зона – характеризується не ефективною діяльністю фінансового сектору та негативним впливом на економіку регіону).

**Висновки.** Таким чином, удосконалено підхід до оцінки ефективності кластерних ініціатив на економіку регіону, використовуючи інтегральний показник оснований на характеристиках розвитку фінансового сектору та регіональної економіки в цілому, так як ефект діяльності кластера має дифузійний характер.

### Література

1. Ансофф Н. Новая корпоративная стратегия / Н.Ансофф – СПб.: Питер. – 1999. – 414 с.
2. Броншпак Г.К. Кластерная организация производственной деятельности молочных комплексов / Г.К.Броншпак, В.М.Московкин // Актуальні проблеми економіки. — 2006, №4. — С. 75-82.
3. Внукова Н. М. Перспективи розвитку фінансових послуг в кластерних ініціативах транскордонного співробітництва євро регіонів / Н. М. Внукова // Проблеми розвитку ринку фінансових послуг в Україні : мат-ли Всеукр. наук. прак. конференції. –Х. : ХТУБА, 2007.– С.8–17.
4. Ганущак-Єфіменко Л.М. Оцінка ефективності управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств, об'єднаних у кластер / Л.М. Ганущак-Єфіменко // Економіка та управління підприємствами [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/APE/2009\\_9/86-95.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/APE/2009_9/86-95.pdf)
5. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена // Економіст. – 2008. - №10. – С.10-11.
6. Гребенник Н.Г. Основы оценки эффективности создания и развития морского кластера / Н.Г.Гребельник // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010\\_31/10gngcte.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_31/10gngcte.pdf)

7. Дырдонова А.Н. Оценка эффективности кластерных образований в регионе / А.Н. Дырдонова // Экономика региона [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: [http://regionsar.ru/sites/default/files/2010\\_4/2.pdf](http://regionsar.ru/sites/default/files/2010_4/2.pdf)
8. Леонтьев А. В. Управление инновационным развитием на основе научных системных интеграторов и кластерных взаимодействий : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук: Специальность 08.00.05 [Экономика и управление народным хозяйством] / А.В.Леонтьев. – М.: МГИЭТ (технический университет), 2009. – 20 с.
9. Лямец В. И. Системный анализ. Вводный курс / В. И. Лямец, А. Д. Тевяшев. – [2-е изд., перераб. и допол.] – Х. : ХНУРЭ, 2004. – 448 с.
10. Мікула Н. Стан та перспективи розвитку транскордонних кластерів в Україні / Н.Мікула // Геополітика України: історія і сучасність. — 2010.- вип.2. [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Geopolityka/2010\\_2/PDF/Mikula.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Geopolityka/2010_2/PDF/Mikula.pdf)
11. Наумов В. А. Экономическая эффективность формирования кластерного образования в нефтегазовом регионе [Электронный ресурс] / В. А. Наумов // Нефтегазовое дело. – 2006. – Режим доступа : [www.ogbus.ru](http://www.ogbus.ru).
12. Олійник А.Д. Методологічний підхід до інтегральної оцінки ефективності науково-виробничих кластерних структур / А.Д.Олійник // Економічний простір. – 2008, - № 18. – С. 65-73
13. Пічугіна М. А. Оцінка ефективності діяльності інноваційного кластеру / М.А. Пічугіна // Ефективна економіка [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=245>
14. Портер М. Конкуренція/ М.Портер. – М.: Вільямс, 2005. – 608с.
15. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т. Саати; [пер. с англ. Р. Г. Вачнадзе]. – М. : Радио и связь, 2004. – 278 с.
16. Соколенко С. Кластеры в глобальной экономике. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
17. Спицын В.В. Проблемы оценки эффективности инновационно-инвестиционного развития региона / В.В.Спицын // Региональная экономика и управление: электр. науч. журн. / ГОУ ВПО "ВятГУ", МЦНИП - [Электронный ресурс]. – Киров: Международный центр научно-исследовательских проектов, 2008. - №2 (14). - № рег. статьи 0045. - Режим доступа к журн.: <http://region.mcnip.ru>.